

SALLUSTIUS'TAN İKİ SÖYLEV

Güngör ÖNER

Gaius Sallustius Crispus I. Ö. 87 ya da 86 yılında bir Sabin kenti olan Amiternum'da doğmuştur. Varlıklı ve özgür bir halk sınıfı ailesindedir. Ataları, ana-babası tanınmış kimseler olmasa gerek; ancak, paralı oldukları için, çocuklarına olasılıkla Roma'da sağlam bir öğrenim yaptırmışlardır. Sallustius felsefeye ilgi göstermiş, Roma'da Nigidius Figulus'un büyücülüğe yer veren Pythagorasçı çevresine girmiştir. Kendi sözlerine göre, küçük yaşta tarihe eğilim duymuş, ama zamanının gençliğine uyararak kamu işlerine atılmıştır; bu sırada tutkusu olan, denemesi olmayan genç bir taşralıdır, ün kazanmayı kendine ülkü edinmiştir. 55 ya da 54 yılında 'quaestor' (devlet hazinesine bakan yüksek görevli), 52 yılında 'tribunus plebis' (halk temsilcisi) olmuştur. Tam da Roma'nın büyük kaynaşmalar içinde olduğu bir sıradır. Halk partisi ile soylular partisi arasında çekişme vardır. Soyluların desteklediği T. Annius Milo halkçı P. Clodius Pulcher'i öldürmüştür. Bu olayda Cicero Milo'nun savunucusudur, Sallustius Clodius'u tutmakta, Milo'yu suçlamaktadır. Bu dönemde Sallustius hakkında birçok dedikodular çıkarılmıştır. En yaygını Milo'nun karısı Fausta ile suçüstü yakalanıp dayak yemesidir. Roma'da politikaya böyle söylentiler hep karıştırılır. Bu çekiştirme de bu türden olabilir. Sallustius 50 yılında Suriye'ye Bibulus'un önder vekili olarak gitmiştir. İşte bu sırada iki 'censor'un (ahlâk denetimcisi) raporu ile, ahlâksızlıktan ötürü senatodan atılmıştır. Bunun üzerine I. Ö. 49 yılında, iç savaş patlak verdiğinde, Pompeius'a karşı Caesar'ın yanında yer almış, birçok askerî harekâta katılmıştır. Bunlarda başarısızdır, ama Caesar'ın ilgisini yitirmemiş, tersine onun desteğiyle ikinci kez 'quaestor', ardından da 'praetor' (yargı işlerini yürüten yüksek görevli) olmuştur. Caesar'ın verdiği görevleri iyi sonuçlandıramamıştır: İlyria'da iyi bir komutan değildir, Campania'da erlere sözünü geçirememiştir. Sallustius 47 yılının sonunda Caesar'ın yanında Afrika'ya gitmiş, 46 yılında praetor olarak Circina adasına gönderilmiş, düşman depolarını yağmalama işinde epeyce başarı kazanmıştır. O zamanki Africa Nova'ya vali olmuş, böylece en önemli görevi ni elde etmiştir. 18 aylık yönetimi sırasında oranın halkını ezdiği, vergilerin altından kalkamaz duruma getirdiği söylenir. Sallustius buradan 45 yılında paralı olarak dönmüştür. Sonunda aşırıdan hakkında dâva açılmış, Caesar'ın işe el koymasıyla kovuşturma yapılmamıştır. Sallustius, Caesar'ın ölümünden sonra yalnız kalınca, kafasındaki düşüncelerle bunların uygulanmasının zıtlığını görüp gençliğinde kapıldığı, onu düş kırıklıklarına uğratan kamu işlerinden çekilmeye, kendini gene heves duyduğu, yetisi olduğu tarih alanına vermeye karar vermiştir. Kendi kendine kalınca, eski Romalıların yaptığı gibi, çiftçilikle, avla uğraşmamıştır; ömrünün geri

kalan 9-10 yılını mons Quirinalis ile Pincius arasındaki "horti Sallustiani" diye anılan bahçelerle çevrili evinde tarih yazmakla geçirmiştir.

Sallustius Roma'nın başlıca iki önemli olayını ele almıştır. *De coniuratione Catilinae* (Catilina tertibi)'nin konusu İ.Ö. 63 yılında, Cicero'nun konsüllüğü sırasında başlatılan, başarısızlıkla sonuçlanan bir ayaklanma olayıdır. *De bello Iugurthino* (Iugurtha savaşı) Romalıların kuzey-batı Afrika halkı Numidlerle yaptığı, İ. Ö. 111-105 yıllarında geçen, Roma'nın yengisi ile sonuçlanan savaştır. Tarihçinin bir de en önemli yapıtı diye gösterilen *Historiae'si* vardır. Bunun hepsi beş kitaptır, büyük bir bölümü yitiktir. Günümüze topu topu dört söylev ile iki mektup, birkaç da fragment kalmıştır. Sallustius bu yapıtta İ.Ö. 78-67 yıllarının olaylarını anlatır.

C. Sallustius Crispus Roma tarihçileri arasında zaman sırasına göre Caesar'dan sonra gelir. Roma'da tarihçilik konusunda ise genel yargı şudur: üç büyük tarihçi vardır: Sallustius, Livius, Tacitus. Değer bakımından Tacitus birincidir, onu Sallustius izler.

Sallustius Yunanlı Thukydides'ten etkilenmiştir. Bu örnekleme öz ve biçim bakımındandır. İki tarihçi de siyasal tarih yazmış, olaylar üzerinde etkili olan bazı karakterlerin sözlerini, davranışlarını aktarmış, kişilikleri bize kendi sözleri, kendi eylemleri ile tanıtmaya çalışmıştır.

Sallustius'un *Catilina tertibi* ile *Iugurtha savaşı* adlı monografilerinde ortak noktalar vardır: önsözler, kişilik betimlemeleri, söylevler. Özellikle söylevler ilgi çekicidir. Birinci yapıtta Catilina'nın ağzından Sallustius'un yazdığı iki söylev vardır. Bunlar erleri etkileyecek, kıskırtacak biçimdedir. Catilina Sallustius'un çizgileriyle bedence güçlü, açlığa, soğuğa, uykusuzluğa dayanıklı, ruh yapısı bozuk bir insandır: ataktır, kurnazdır, dönektir, her şeyi istediği gibi göstermesini, olanı ise gizlemesini bilir. Kahraman yapıtta yalnız "kötü adam" olarak değil, bir de "kötülüğünü yayan adam" olarak belirir. Cicero'nun tanıttığı Catilina da böyledir; tarihe bu iki yazarın çizgileri ile geçmiştir. Aşağıdaki birinci parça işte bu Catilina'nın taraftarlarına yaptığı konuşmanın çevirisidir.

De bello Iugurthino'da Numidlerle savaşan başlıca iki Romalı önder belirir: soylular sınıfından Metellus ile onun yerine geçen, halk sınıfından Marius. Sallustius bu iki önderi tanıtırken, tarafsızlığını göstermiş, soylu Metellus'a hakkını vermiş, Marius'u iyi, kötü yanlarıyla anlatmıştır. Çevirisini verdiğim ikinci parça Marius'un, konsül seçildikten sonra, yurttaşlara seslenişidir. Söylev olarak çok değerlidir.

I.

Catilina yukarıda adlarını saydığım kimseleri toplanmış görünce, bunlarla teker teker birçok kere uzun uzun konuşmuş olduğu halde, hepsine birden seslenmenin, hepsini birden yüreklendirmenin yararlı olacağını düşünerek onları evin gizli bir köşesine çekti, orada bütün tanıkların gözünden uzakta, şöyle bir söylev verdi:

Değerinizi, bağlılığınızı iyi bilmeseydim, bu elverişli durum hiç-bir işe yaramayacaktı. Boşu boşuna büyük umutlar besleyecektik, yetki boşu boşuna elimizde olacaktı, ben de yüreksiz, düşüncesiz kişilerin desteğiyle sağlam olanı bırakıp sağlam olmayanın ardından koşmayacaktım. Birçok ağır koşullar içinde sizi güçlü, kendime bağlı gördüğüm için, benliğimde en büyük, en güzel işe girişmek yürekliliği uyan-dı, çünkü benim için iyi olanın sizin için de iyi, benim için kötü olanın sizin için de kötü olduğunu anladım: ancak kişilerin istek duyduğu ve istek duymadığı şeylerin özdeş olması sağlam dostluktur. Kafamda tasarladıklarımı bugüne dek ayrı ayrı hepiniz benden dinlediniz. Fakat biz kendimiz özgürlüğümüzü kazanmazsak, yaşam koşulumuzun ne olacağını düşündükçe, her gün daha çok çileden çıkıyorum. Çünkü devlet birkaç güçlünün mutlak egemenliği altına girdiğinden beri, krallar ve prensler haraçlarını onlara verirler, topluluklar, uluslar vergilerini onlara öderler; bütün geri kalan bizler, çalışkan, iyi, soylu olan, soylu olmayan hepimiz, gerçek halk yönetimi olsa, karşımızda titreyecek kimselere bağlı, etkisiz, yetkisiz halk yığınyız. Bundan dolayı bütün etki, güç, onur, para onlarda ya da onların istediği kimselerde; bize ise dâvaları¹, başarısızlıkları², mahkûmiyetleri, yoksulluğu bıraktılar. Daha ne kadar buna dayanacaksınız, yiğitler? Başkasının kendini bilmezliğinin oyuncağı olarak zavallı ve onursuz bir yaşamı utanç verici bir biçimde yitirmektense, yiğitçe ölmek yeğ değil mi? Fakat gerçekte, tanrıları ve insanları tanık gösteririm ki, utku bizim elimizdedir, genciz yürekliyiz, karşımızdakilerin ise yıllarla ve paraları yüzünden her şeyleri eskiyip gitmiş. Gerekli olan girişimdir, arkası kendiliğinden gelecektir. Erkek yaratılmış hangi ölümlü onların denizi yapılarla doldurmaya, dağları düzeltmeye dönecek kadar paraya boğulmalarına, bizim ise geçimimizi bile sağlayacak paramızın olmamasına katlanabilir? Bizim hiçbir yerde aile ocağımız yokken, onların boyuna çifter çifter ya da daha çok evler dizmesine hangi erkek yaratılışlı kimse dayanabilir? Tablolar, resimler, işlemeli vazolar satın alıyorlar, yeni evleri yıkıp başkalarını yapıyorlar, sonra her türlü biçimde para saçıyorlar, gene de sonu gelmeyen tutkularıyla bile paralarını tüketemiyorlar. Bize gelince, evde sıkıntı, dışarıda borç, bugünümüz kötü, yarınımız çok daha çetin: peki, zavallı canımızdan başka neyimiz kalıyor ki?

Öyleyse ne diye uyuşukluktan silkinmiyorsunuz? İşte, o hep isteğini duyduğunuz özgürlük, para, onur, ün gözlerinizin önünde; talih bunları yenenlerin karşısına ödül olarak koydu. Benim sözlerimden çok koşullar, zaman, tehlike, yoksulluk, yağmadan kazanılanların göz kamaştırıcılığı sizi teşvik ediyor, İster önder ister er sayın beni: tenimle de tinimle de sizin yanınızda olacağım. Aldanmıyorsam, siz de efendi olmak yerine kul olmaya hazır değilseniz, umuyorum ki, konsül olarak sizinle birlikte işte bu sorunlarla uğraşacağım.

De coniuratione Catilinae, XX. (Salluste, *Catilina Jugurtha Fragments des Histories*, texte établi et traduit par A. Ernout, Les Belles Lettres, Paris, 1964.)

I . Catilina güçlü olanın bir dâvası olsa bile ona yasaların uygulanmadığı kanısındadır.

2 . Başarısızlık halkçıların yüksek mevkilere getirilmelerine engel olunmasıdır, örneğin Catilina konsüllüğe adaylığını koyamamıştır. Bunun nedeni ise Catilina'nın zimmetine para geçirmekle suçlanmasıdır.

II.

Romalı yurttaşlar, ben çok kimsenin yetkiyi sizden ne türlü istediğini, elde ettikten sonra da, ne türlü kullandığını bilirim: ilkin çalışkandırlar, önünüzde eğilirler, ölçüyü bilirler, sonra günlerini gevşeklik ve kendini beğenmişlik içinde geçirirler. Ben bunun tam tersi görüşteyim: çünkü devletin bütünü konsüllükten ya da praetor'luktan daha değerli olduğuna göre, devletin, buna erişmek için gösterilen özenden daha büyük bir özenle yönetilmesi gerekir. Son derece büyük teveccühünüzle üzerime ne denli büyük bir görev aldığımı bilmiyor değilim. Savaşa hazırlanmak, bir yandan da hazinayı korumak, incitmek istemediklerine askerlik yaptırmak, içte ve dışta her şeye göz kulak olmak, üstelik bunları kiskanç, entrikacı, muhalifkimseler arasında yürütmek, Romalı yurttaşlar, sanıldığından daha çetindir. Bir de, başkaları bir hata işlediklerinde, eski soylulukları, atalarının güçlü savaş başarıları, hısımlarının, akrabalarının nüfuzu, birçok korunakları, bunların hepsi onların destek olarak arkasındadır: benim bütün umudum kendimdedir, bu umutların güvencesi ancak kendi değerim ve yaşamımın temizliği olacaktır; çünkü başka şeyden bana hayır yok. Görüyorum ki, Romalı yurttaşlar, benim eylemlerim devlete yararlı olduğundan, herkesin gözü bana çevrilmiştir, doğru ve iyi kişiler benden yanadır, soylular saldırma fırsatı kollamaktadırlar. Bu nedenle bir kat daha çaba göstermeliyim ki, siz onların eline düşmeyesiniz, onların da emekleri boşa gitsin. Çocukluğumdan bu yaşıma dek öyle yaşadım ki, her türlü işe, her türlü tehlikeye alışmış bulunuyorum. Sizin beni desteklemenizden önce, karşılık görmeden yaptıklarımı, karşılığını gördükten sonra, bırakmak usumdan geçmez, Romalı yurttaşlar. Oy toplamak için kendilerini dürüst gösterenlerin iktidarda ölçülü davranması güçtür. Bütün ömrünü erdem içinde geçirmiş olan benim için iyilik yapmak alışkanlık olmaktan çıkıp huy olmuştur.

Benim Iugurtha ile savaşmamı buyurdunuz, bunu soylular hiç hoş karşılamadılar. Düşünün bir kere, böyle yapacak yerde bu ya da böyle başka bir işe soyluların içinden soyu-sopu eski, birçok maskeleri olan, ama hiç askerlik yapmamış birini göndermeniz daha iyi midir, değil midir; böyle bir insan bu denli büyük bir işte hiçbir şey bilmediği için, çırpınsın, eli ayağı dolaşsın, kendi işinde danışman olarak halktan birini seçsin bakalım. Sizin önder olmasını istediğiniz kimsenin önder diye bir başkasını araması çok olur. Fakat ben biliyorum ki, ey Romalı yurttaşlar, konsül olduktan sonra, hem atalarının eylemlerini hem Yunanlıların askerlik kurallarını okumaya başlamış kimseler vardır, işe tersinden başlayan adamlar bunlar;

çünkü bir görevi yapmak göreve seçilmekten zamanca daha sonradır, ama gerçekte ve uygulamada daha öncedir. Karşılaştırın şimdi, Romalı yurttaşlar, onların kurumluluklarıyla benim 'yeni adam'lığımı. Onların dinlemeye ya da okumaya alışık olduklarının ben bir kısmını gördüm, ötekileri de kendim yaptım; onların yazıdan öğrendiklerini ben askerlik yaparak öğrendim. Şimdi siz bir düşünün bakalım, eylemler mi yoksa sözler mi daha değerlidir. Benim 'yeni adam'lığımı küçümsüyorlar, ben onların gevşekliğini küçümsüyorum; benim yüzüme vurulan talihsizliğim, onların ise ayıplarıdır.

Kaldı ki, ben, herkesin bir ve ortak doğuşu vardır, en yürekli olan en soyludur diye düşünüyorum. Albinus'un ya da Bestia'nın babalarından çocukları olarak beni mi yoksa onları mı seçecekleri sorulabilse, en iyisini istemelerinden başka ne karşılık vereceklerini sanırsınız? Beni hor görmeye hakları varsa, atalarına da aynısını yapsınlar, onların soyluluğu da, benimki gibi, öz değerleriyle başlamıştır. Mevkiimi kıskanıyorlar: öyleyse çektiğim zahmeti, yaşamımın temizliğini, geçirdiğim tehlikeleri de kıskansınlar, çünkü o mevkiyi ben böyle elde ettim. Yalnız, kurumlulukla çürümüş kişiler sizin onur mevkiilerinizi küçümsermiş gibi yaşarlarken, öte yandan onurlu bir biçimde yaşamışlar gibi bunlara erişmeye çalışırlar. Birbiriyle hiç başdaşmayan iki şeyi, tembelliğin zevki ile erdemin ödülünü bir arada bekleyen kimseler aldaniyorlar elbette. Sizin önünüzde ya da senatoda söz aldıkları zaman, konuşmalarının büyük bölümünde atalarını göklere çıkarırlar: onların savaş başarılarını anarak ünlerinin arttığını sanırlar. Durum ise bunun tam tersidir. Çünkü onların hayatı ne denli parlaksa, bunların gevşekliği o denli utanç vericidir. Gerçek şudur: ataların ünü kendilerinden sonrakiler için ışık gibidir, onların ne iyiliklerini ne kötülüklerini karanlıkta bırakır. Bundan yoksun olduğumu gizlemiyorum, Romalı yurttaşlar, buna karşılık çok daha şanlı bir şeyi, kendi eylemlerimi söyleyebilirim ben. Haksızlıklarına bakın şunların şimdi. Başkalarının değerlerinden kendilerine çıkardıkları payı benim kendi değerimden çıkarmama izin vermiyorlar, herkes bilir ki, bende atalarımın maskesi yok, çünkü soyluluğum yeni benim, yalnız, soyluluğu kazanmak miras kalmış soyluluğa leke sürmekten daha iyidir.

Bana karşılık vermek isteseler, onların bol bol iyi düzenlenmiş, sanatlı söylevler vereceklerini bilmiyor değilim elbette. Bana bu yüce teveccühü gösterdiğiniz şu sırada, her yerde beni ve sizi lekeledikleri için, biri kalkıp ölçülülüğümü suçluluğumun itirafı saymasın diye, susmamaya karar verdim. Çünkü içten kanıma göre beni hiçbir konuşma yaralayamaz: çünkü doğru ise, hakkımda iyi şeyler söyleyecektir, kötü konuşmayı ise hayatım ve ahlâkım yalanlayacaktır. Bana en yüksek mevkiyi, en büyük görevi veren sizin kararlarınız suçlandığına göre, bir kere daha düşününüz bakalım, acaba bundan pişmanlık duyacak mısınız. Size güven vermek için, atalarımın maskelerini, utku törenlerini, konsüllüklerini gözlerinizin önüne sere-

mem, ama, gerekirse, mızrak, sancak, madalyalar, başka askerî armağanlar, bir de göğsümdeki yara izlerini gösterebilirim. Bunlardır benim maskelerim, soyluluğum da, onlarınki gibi, kalıtla bırakılmış değil, pek çok zahmet, tehlike karşılığında kazandığım soyluluktur.

Düzenlenmiş değil benim sözlerim; önem vermiyorum buna. Erdemin kendisi yeterince kendini gösterir; onların, çirkin eylemlerini konuşmayla örtmek için, yapmacığa gereksinmesi var. Yunan edebiyatını da öğrenmedim; çünkü öğreticilerine bile erdem yolunda hiçbir yararı dokunmamış olan bu şeyleri öğrenmekten pek hoşlanmıyordum. Fakat devlet için en iyi şeyleri öğrendim: düşmanı vurmak, nöbet tutmak, kötü ünden başka hiçbir şeyden korkmamak, kışa, yaza aynı şekilde dayanmak, toprakta yatmak, aynı zamanda açlığa ve zahmete katlanmak. Bu ilkelerle erlerimi yüreklendireceğim ben; ne onları sıkıntı içinde bırakıp kendim bolluk içinde yaşayacağım ne de onlara zarar vererek kendime ün sağlayacağım. Yararlı olan budur, insancıl yönetim budur. Çünkü sen gevşeklik içinde yaşarken, orduya ağır zahmetleri olan bir görev yüklemek önderlik değil, zorbalıktır. Atalarımız bu ve buna benzer şeyler yaparak kendilerine ve devlete şan ve ün kazandırmışlardır. Bunlara güvenen soyluluk, kendisi ahlâk yönünden onlara benzemezken, onlarla yarışa giren bizleri küçümsüyor; bütün mevki-leri hakkettiğinden değil, alacaklı imiş gibi, sizden istiyor. Ancak, bu kendini çok beğenmiş kişiler çok yanıylıyorlar. Onların ataları mümkün olan her şeyi, parayı, maskeleri, kendi çok parlak anılarını onlara kalıt olarak bıraktılar; erdemi bırakmadılar, bırakmazlardı da: bir bu ne armağan olarak verilir ne armağan olarak alınır. Pek bilgili bir biçimde şölen sofrası donatmadığım, ne oyuncum ne kâhyadan daha pahalıya oturan aşçım olmadığı için, benim bayağı ve görgüsüz olduğumu söylüyorlar. Bunları gizlememek benim hoşuma gider, Romalı yurttaşlar; çünkü babamdan ve öteki saygıdeğer kimselerden aşırı inceliğin kadınlara, çabanın da erkeklerle yarıştığını, bütün iyi insanlara paradan çok ünün gerektiğini, ev eşyasının değil, silâhların süs olduğunu duydum. Haydi öyleyse, hoşlarına giden, değer diye bildiklerini hep yapsınlar: sevişsinler, içsinler; gençliklerini sürdükleri yerde, şölenlerde, midelerinin ve bedenlerinin en çirkin isteğinin uyruğunda yaşlılıklarını geçirsinler; bize yiyecekten daha çok hoşumuza giden ter, toz ve bu türlü başka şeyler bıraksınlar. Fakat böyle değil. Çünkü utanmak nedir bilmeyen bu adamlar rezillikleri ile kendilerini lekeler, sonra da iyilerin ödülleri ellerinden alırlar. Böylece korkunç bir haksızlıkla, en kötü kusurlar olan şatafata düşkünlük ve gevşeklik bunlara düşkün olan o kimselere hiç zarar vermez, suçu olmayan devleti yıkıma götürür.

Şimdi, onların aşağılık davranışlarının değil, benim ahlâkımın gerektirdiği ölçüde karşılık verdikten sonra, devlet üzerine birkaç sözedeceğim. Her şeyden önce Numidia konusunda kaygınız olmasın, Romalı yurttaşlar. Çünkü bugüne dek Iugurtha'yı güvenlik altına almış her şeyi, hırsı, bilgisizliği, kendini bir şey sanmayı uzaklaştırdınız. Sonra orada yeri bilen bir

ordu var, fakat, Herakles adına, başarılı olmaktan çok çalışıp çabalayan bir ordu; çünkü büyük kısmı önderlerin doymak bilmezliğiyle, aşırı cömertliğiyle yıpranmıştır. Bu nedenle askerlik çağında olan sizler benimle birlikte çaba gösterin ve devleti koruyun, başkalarının başına gelen felâketten, önderlerin kendini beğenmişliklerinden ötürü içinizi korku sarmasın. Ben yürüyüşte ya da çarpışmada kılavuz ve tehlikenin ortağı olarak sizin yanınızda bulunacağım, sizi her işte kendimle bir tutacağım. Elbette tanrılar yardım ederse, her şey yolunda: utku, savaş doyumluluğu, övgü. Bunlar kuşku ya da uzak olsalardı, gene de bütün iyi kişilerin devletin yardımına gelmeleri yakışırdı. Çünkü korkunun ölüme faydası yoktur. Ve hiçbir baba çocuklarının ölümsüz olmasını istememiştir, iyi ve onurlu insanlar olarak yaşamalarını istemiştir. Daha çok konuşurdum, Romalı yurttaşlar, sözler korkaklara yüreklilik aşılardı; yiğitler için çok bile konuştum sanıyorum.

De bello Jugurthino, LXXXV. (Salluste, *Catilina Jugurtha Fragments des Histoires*, texte établi et traduit par A. Ernout, Les Belles Lettres, Paris, 1964.)

Çeviren: Güngör ÖNER